

ВИХРИСТ С. М.,

orcid.org/0000-0002-3844-1165

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державноправових
дисциплін.*(Університет «КРОК»)***КОРНІЄНКО О. О.,**

orcid.org/0000-0002-2836-9585

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави
і права,*(Університет «КРОК»)*

УДК 343.1:342.7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.105>

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Статтю присвячено комплексному дослідженню теоретичних і практичних аспектів здійснення досудового розслідування крізь призму забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та міжнародними стандартами, зокрема Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

В статті обґрунтовано, що стадія досудового розслідування є ключовим етапом кримінального провадження, у межах якого відбувається найбільш інтенсивне втручання держави у конституційні права особи — право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 32 Конституції України), право на правову допомогу (ст. 59 Конституції України). Проаналізовано нормативно-правові засади здійснення досудового розслідування в Україні та визначено їх відповідність конституційним і міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Встановлено, що попри нормативне закріплення високих стандартів захисту прав людини та імплементацію положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у практиці національних органів досудового розслідування зберігаються системні проблеми, про що свідчить зростання кількості звернень проти України до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо порушення статей 5 і 6 Конвенції. Виокремлено типові організаційні проблеми: відсутність чітких механізмів відповідальності за порушення процесуальних гарантій на стадії досудового розслідування, недостатня ефективність судового контролю за проведенням слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, формальний характер забезпечення права на захист.

Доведено, що слідчі (розшукові) дії становлять процесуальну основу формування доказової бази, а їх проведення безпосередньо впливає на реалізацію принципів законності, пропорційності та юридичної визначеності. Нормативне регулювання негласних слідчих (розшукових) дій охарактеризовано як фрагментарне та колізійне, що створює ризики зловживань і порушень права на захист,

визнаних у практиці ЄСПЛ. Окремо наголошено, що в умовах воєнного стану допустимість обмеження прав людини не може нівелювати їх сутнісний зміст, оскільки держава залишається пов'язаною міжнародними зобов'язаннями.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства з урахуванням правових позицій ЄСПЛ та потреб забезпечення ефективного балансу між публічним інтересом і приватними правами особи.

Ключові слова: досудове розслідування, права людини, кримінальний процес, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, процесуальні гарантії, воєнний стан, верховенство права.

Vykhryst S. M., Korniyenko O. O. Pre-trial investigation: theoretical, legal and organizational dimensions of ensuring the rights and freedoms of man and citizen

The article is devoted to a comprehensive study of the theoretical and practical aspects of pre-trial investigation through the lens of ensuring and protecting human and citizen rights and freedoms guaranteed by the Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine, and international standards, in particular the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

It is substantiated that the stage of pre-trial investigation is a key stage of criminal proceedings, within which the most intensive interference of the state in the constitutional rights of the individual occurs – the right to liberty and personal integrity (Article 29 of the Constitution of Ukraine), the right to respect for private and family life (Article 32), and the right to legal assistance (Article 59). The regulatory framework for pre-trial investigations in Ukraine is analysed and its compliance with constitutional and international human rights standards is assessed.

It is established that despite the normative consolidation of high human rights standards and the implementation of the provisions of the Convention, systemic problems persist in the practice of national pre-trial investigation bodies, as evidenced by the growing number of applications against Ukraine to the European Court of Human Rights (ECHR) regarding violations of Articles 5 and 6 of the Convention. The article identifies key organizational problems: the lack of clear accountability mechanisms for violations of procedural guarantees at the pre-trial stage, insufficient effectiveness of judicial control over investigative and covert investigative actions, and the formal nature of ensuring the right of defence.

It is proven that investigative actions constitute the procedural basis for forming the evidentiary record, and their conduct directly affects the implementation of the principles of legality, proportionality, and legal certainty. The regulatory framework for covert investigative actions is characterized as fragmented and contradictory, creating risks of abuse and violations of the right of defence as recognized in the ECHR case law. It is separately emphasized that under martial law, permissible restrictions on human rights cannot nullify their essential content, as the state remains bound by its international obligations.

Proposals for improving criminal procedural legislation are formulated, taking into account the legal positions of the ECHR and the need to ensure an effective balance between the public interest and individual rights.

Key words: pre-trial investigation, human rights, criminal procedure, investigative actions, covert investigative actions, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, procedural guarantees, martial law, rule of law.

Вступ. Стадія досудового розслідування, врегульована положеннями Кримінального процесуального кодексу України, та є ключовим етапом кримінального провадження, у межах якого відбувається збирання, перевірка та оцінка доказів, формування підозри, застосування запобіжних заходів і проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Саме на цьому етапі здійснюється найбільш інтенсивне втручання у право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 32 Конституції України) та право на правову допомогу (ст. 59 Конституції України), що зумовлює підвищені вимоги до процесуальних гарантій законності, пропорційності та юридичної визначеності [1].

Належне функціонування механізмів досудового розслідування має оцінюватися не лише крізь призму національного законодавства, а й з урахуванням міжнародних стандартів у сфері прав людини, передусім положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Перенесення стандартів Конвенції до кримінального процесуального законодавства України засвідчує формальне закріплення високого рівня гарантій захисту прав і свобод, однак правозастосовна практика свідчить про наявність системних проблем, пов'язаних із дотриманням статей 5 і 6 Конвенції на стадії досудового розслідування.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю забезпечення реального, а не декларативного балансу між публічним інтересом у протидії кримінальним правопорушенням та правами особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли допускається тимчасове обмеження окремих прав, проте не може бути нівельовано їх сутнісний зміст і зменшено обсяг процесуальних гарантій.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному дослідженні теоретико-правових та організаційних засад, а також практичних аспектів здійснення досудового розслідування в контексті забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та міжнародними стандартами, зокрема положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, з урахуванням практики ЄСПЛ та Верховного Суду України.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

1. Проаналізувати нормативно-правові засади здійснення досудового розслідування в Україні та визначити їх відповідність конституційним і міжнародним стандартам у сфері прав людини.
2. Окреслити типові порушення прав і свобод людини під час проведення негласних (слідчих) дій та слідчих (розшукових) дій та встановити причини їх виникнення.
3. Проаналізувати практику застосування норм національного законодавства з урахуванням правових позицій ЄСПЛ.
4. Сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування з метою гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина на стадії досудового розслідування.

Таким чином, стаття спрямована на поглиблення наукового розуміння механізмів забезпечення прав людини у кримінальному процесі та вироблення практичних рекомендацій щодо їх ефективної реалізації.

Результати дослідження. Забезпечення прав і свобод людини та громадянина є фундаментальним принципом функціонування демократичної держави. Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. У сфері кримінального провадження реалізація цього принципу набуває особливої ваги, оскільки саме тут держава застосовує примусові механізми, що потенційно обмежують конституційні права особи. Досудове розслідування, як стадія кримінального провадження, під час якої здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів, встановлюються обставини кримінального правопорушення та приймаються процесуальні рішення щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності, є однією з найбільш чутливих до ризиків порушення прав людини.

Актуальність проблеми зумовлюється тим, що на практиці баланс між ефективністю кримінального переслідування та дотриманням процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження нерідко порушується. Серед типових проблем слід відзначити формальний підхід до обґрунтування процесуальних рішень, недостатню якість судового контролю на стадії досудового розслідування, випадки невиправданого втручання у приватне життя, а також недотримання стандартів обґрунтованої підозри та пропорційності процесуального примусу. Зазначені недоліки не лише негативно впливають на рівень довіри до органів правопорядку, а й створюють передумови для визнання доказів недопустимими, а дій держави такими, що порушують міжнародні зобов'язання у сфері прав людини.

Особливої гостроти проблема набуває в умовах необхідності гармонізації кримінального процесуального законодавства України з європейськими стандартами прав людини та практикою ЄСПЛ. Попри наявність нормативно закріплених гарантій, механізми їх практичної реалізації залишаються недостатньо ефективними, що зумовлює потребу в комплексному науковому осмисленні відповідних процесів.

Отже, існує об'єктивна наукова і практична потреба у поглибленому дослідженні проблем забезпечення прав і свобод людини на стадії досудового розслідування, виявленні прогалин правозастосовної практики та виробленні пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального механізму з урахуванням національних потреб і міжнародних стандартів. Це й визначає актуальність обраної тематики та її зв'язок із важливими завданнями розвитку кримінальної юстиції України.

Теоретичні засади кримінального процесу України ґрунтовно досліджувалися у працях таких авторів, як Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П., Благута Р. І., Ангеленюк А.-М. Ю., Гуцуляк Ю. В., Комісарчук Ю. А. та інших. Їх наукові дослідження стосуються, зокрема, принципів та стадій кримінального судочинства [2]. У працях Пчеліної О. В., Невядовського В. О., Бабенко І. Ю., розкрито основні питання здійснення кримінального провадження, зокрема функціональний аналіз судового розгляду, поняття та структуру доказування, а також систему процесуальних гарантій прав учасників. Особлива увага приділяється принципам кримінального процесу та його стадіям [3]. Водночас, застосування ефективних і відповідних характеру та рівню злочинності процесуальних засобів протидії за умови дотримання та захисту прав учасників у досудовому розслідуванні розглядали Благута Р. І., Ангеленюк А.-М. Ю., Гуцуляк Ю. В., Комісарчук Ю. А. [4].

Останнім часом зростає кількість звернень до ЄСПЛ щодо порушення Україною [5] статей 5 та 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6], що свідчить про наявність системних проблем у забезпеченні прав людини у сфері досудового розслідування. Аналіз практики ЄСПЛ засвідчує, що значна частина таких звернень безпосередньо пов'язана саме з недоліками діяльності органів досудового розслідування та процесуального контролю на початкових стадіях кримінального провадження.

Зокрема, предметом звернень заявників були: незаконне або необґрунтоване затримання особи без належної судової перевірки його підстав; порушення розумних строків тримання під вартою; формальне обґрунтування ризиків під час застосування запобіжних заходів; обмеження права на захист на ранніх стадіях провадження; недотримання принципу рівності сторін і змагальності; використання доказів, отриманих із порушенням процесуальних гарантій. У низці рішень ЄСПЛ також констатував відсутність належної ефективності судового контролю за діями слідчих та прокурорів, що прямо впливає на гарантії справедливого судового розгляду в розумінні статті 6 Конвенції.

Саме на стадії досудового розслідування відбувається найбільш інтенсивне втручання в права людини, зокрема у права на свободу та особисту недоторканність (стаття 29 Конституції України), право на повагу до приватного життя (стаття 32 Конституції України), право на правову допомогу (стаття 59 Конституції України). Отже, ефективність кримінального судочинства є необхідною умовою забезпечення прав потерпілих та суспільного інтересу в притягненні винних до відповідальності.

У науково-практичному вимірі обґрунтовано зазначається, що право особи на свободу та особисту недоторканність не має абсолютного характеру. У випадках і в порядку, передбачених законом, зокрема в межах кримінального провадження [7], допускається його обмеження з огляду на необхідність забезпечення прав і свобод інших осіб та охорони суспільно значущих цінностей, які визначають завдання кримінального процесу.

Таким чином, невирішена частина загальної проблеми полягає не у відсутності нормативних гарантій прав людини на стадії досудового розслідування, а у їх недостатньо ефективній практичній реалізації та відсутності цілісного науково обґрунтованого механізму запобігання процесуальним порушенням. Попри значну кількість наукових праць, у сучасній доктрині кримінального процесу комплексно не вирішено питання забезпечення реального (а не декларативного) балансу між завданнями кримінального переслідування та гарантіями прав людини на початкових стадіях провадження, зокрема в умовах воєнного стану та розширення практики негласних слідчих (розшукових) дій. Саме наявність стійких порушень, зафіксованих у практиці ЄСПЛ, у поєднанні з фрагментарністю наукових підходів до їх подолання зумовлює актуальність цього дослідження та потребу в подальшому теоретико-правовому й організаційному осмисленні механізмів забезпечення прав і свобод людини під час досудового розслідування.

Усі конституційні права особи умовно можна класифікувати на дві групи: матеріальні і процесуальні. До першої групи належить право на відмову від виконання дій, що не передбачені законодавством; повагу до гідності особи; свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; захист своїх прав і свобод не забороненими законом засобами; відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень та інші (ст. 19, 21, 24, 28, 29, 30, 31, 55, 56, 59, 63 Конституції України) [1].

До другої групи процесуальних прав належать права, що забезпечують особі можливість ефективно захищати свої права та законні інтереси у кримінальному провадженні. До них, зокрема, відносяться: право на правову допомогу та захисника; право знати сутність підозри чи обвинувачення; право давати пояснення, показання або відмовитися від їх надання; право на ознайомлення з матеріалами провадження у передбачених законом випадках; право заявляти клопотання і відводи; право на переклад і користування рідною мовою; право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора і суду; право на розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом (ст. 20 Кримінального процесуального кодексу України [7]).

Саме процесуальні права виступають інструментальною гарантією реалізації та захисту матеріальних прав особи, а їх належне забезпечення на стадії досудового розслідування є визначальною умовою дотримання принципів змагальності, рівності сторін і справедливого кримінального провадження.

Права людини є складовою тріади європейських цінностей (демократія, права людини, верховенство права), на яких засновано Європейський Союз. Україна не тільки як держава проголосила, але й українське суспільство виборолло європейський вектор розвитку, безпосередньо заснований на цих цінностях. Як показує досвід, одного формального проголошення прав людини як цінностей недостатньо для внутрішнього розуміння їх пріоритетності та не забезпечує гарантії від спроб зазіхання на них [8, с. 22].

Можна акцентувати, що навіть у період воєнного стану держава залишається зв'язаною міжнародними зобов'язаннями, зокрема положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а практика ЄСПЛ неодноразово підкреслює важливість процесуальних гарантій саме на ранніх стадіях провадження.

ЄСПЛ не обмежується декларативним проголошенням прав людини, а запровадив перший у міжнародно-правовому вимірі ефективний судовий механізм їх захисту. Діяльність ЄСПЛ піднесла особу до рівня самостійного суб'єкта міжнародного права, фактично прирівнявши її у процесуальному статусі до держав. У такий спосіб було закладено

фундамент міжнародної правосуб'єктності людини, а права, гарантовані Конвенцією та її протоколами до неї, набули характеру безпосередньо визнаних за індивідом. Відповідно, на держави покладається зобов'язання не лише у взаємовідносинах між собою, але й щодо кожної особи, яка перебуває під їх юрисдикцією [9]. Ефективність інституційного захисту прав людини може бути дещо обмежена під час воєнного стану, але він залежить від узгодженої взаємодії національних і міжнародних механізмів. Українська модель демонструє поступову інтеграцію національних інституцій до міжнародних систем звітності та правозастосування [10, с. 95–101].

В умовах воєнного стану допускається тимчасове обмеження окремих прав і свобод людини, однак навіть за таких обставин держава зобов'язана забезпечити їх суспільне збереження та ефективні гарантії захисту. Однією з ключових сфер, у межах якої питання допустимості та меж обмеження прав набувають особливої актуальності, є кримінальне провадження, зокрема стадія досудового розслідування.

Так, Омельченко Т. В., висловлює думку про те, що конституційні права громадян свідчать про межі свободи людини, а також про правові можливості особи у відстоюванні своїх порушених прав у сфері кримінального провадження. В сучасних умовах надзвичайно гострою постає проблема посилення ефективності процесуальних дій, що здійснюються органами досудового розслідування, з метою гарантування верховенства права та законності, а також утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей [11]. Сокурєнко В. В., зазначає, що на сьогодні залишаються окремі проблемні аспекти здійснення досудового розслідування, що вимагає свого переосмислення, напрацювання відповідних рекомендацій і пропозицій з метою подальшого вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування [12, с. 16].

Попри значний обсяг наукових досліджень, низка питань кримінального процесуального права України, що виникають, зокрема, на стадії досудового розслідування, залишаються актуальними. До таких питань належать:

- організаційні проблеми взаємодії органів досудового розслідування;
- відсутність чітких механізмів відповідальності за порушення процесуальних гарантій на досудовій стадії;
- недостатня ефективність судового контролю для проведення слідчих дій, негласних слідчих (розшукових) дій;
- формальний характер забезпечення права на захист (захисника).

У науковій літературі обґрунтовано підкреслюється визначальна роль слідчих (розшукових) дій у структурі досудового розслідування. Зокрема, А. П. Лазарєв зазначає, що слідчі (розшукові) дії виступають одним із ключових процесуальних інструментів встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [13, с. 109]. Дослідник наголошує, що саме через проведення відповідних процесуальних дій слідчий окреслює межі предмета доказування з урахуванням вимог норм матеріального права, встановлює факт вчинення кримінального правопорушення, отримує та перевіряє фактичні дані, відомості про факти й процесуально закріплені докази, що можуть свідчити про причетність підозрюваного до його вчинення.

Крім того, у межах здійснення слідчих (розшукових) дій уповноважена особа зобов'язана з'ясувати всі істотні обставини кримінального правопорушення, визначити ступінь його тяжкості, а також встановити наявність чи відсутність підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності [13, с. 109]. Таким чином, слідчі (розшукові) дії становлять процесуальну форму формування доказової бази на стадії досудового розслідування.

Регулювання негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється часто без належної системності і логічності, створюючи штучну конкуренцію правових норм, а окремі інститути негласних слідчих (розшукових) дій ще не отримали необхідної та досконалої процесуальної форми, яка б слугувала в якості достатньої гарантії отримання надійних доказів та належного захисту прав і свобод людини, реалізацією визнаних (підтримуваних і неухильно забезпечуваних) в практиці ЄСПЛ принципів юридичної визначеності та пропорційності

[12, с. 76]. Щодо можливості вважати прийнятними докази, отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, якщо відповідні заходи супроводжуються належними і достатніми гарантіями проти зловживань і, зокрема, чіткими й передбачуваними процедурами дозволу, виконання і контролю, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не забороняє на стадії розслідування, коли цього вимагає характер правопорушення, використовувати таке джерело отримання доказів як повідомлення анонімних інформаторів, проте використання надалі їхніх заяв судом першої інстанції під час ухвалення обвинувального вироку все ж таки порушує проблему, яка стосується обмеження права на захист [14]. Це проблемне питання вимагає дослідження того, чи були анонімні заяви «вирішальними» для засудження особи, тобто чи було таке засудження у непримиреному конфлікті з гарантіями, що містяться в статті 6 Конвенції [15]. Загалом, використання такого джерела отримання доказів як повідомлення анонімних інформаторів є прийнятним тільки тоді, коли його супроводжують належні й достатні гарантії проти зловживань і, зокрема, чіткі й прогнозовані процедури дозволу, виконання та контролю за згаданими слідчими заходами [16, 17].

Висновки. У результаті проведення дослідження встановлено, що стадія досудового розслідування є ключовим етапом кримінального провадження, у межах якого відбувається найбільш інтенсивне втручання держави у сферу конституційних прав і свобод людини. Йдеться насамперед про право на свободу та особисту недоторканність, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на правову допомогу, гарантовані Конституцією України, а також процесуальні гарантії, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України.

З'ясовано, що попри нормативне закріплення високих стандартів захисту прав людини та імплементацію положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у практиці національних органів досудового розслідування зберігаються системні проблеми. Зростання кількості звернень проти України до ЄСПЛ щодо порушення статей 5 і 6 Конвенції, що відображено, зокрема, в оглядах практики, підготовлених Верховним Судом України, свідчить про наявність структурних недоліків у сфері забезпечення права на свободу та права на справедливий суд.

Доведено, що слідчі (розшукові) дії становлять процесуальну основу формування доказової бази, а їх проведення безпосередньо впливає на реалізацію принципів законності, пропорційності та юридичної визначеності. Водночас нормативне регулювання негласних слідчих (розшукових) дій характеризується фрагментарністю та наявністю колізій, що створює ризики зловживань і порушень права на захист.

Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану допустимості обмеження прав людини не можуть нівелювати їх сутнісний зміст. Держава залишається пов'язаною міжнародними зобов'язаннями, а тому навіть за надзвичайних умов зобов'язана забезпечити ефективні процесуальні гарантії, особливо на ранніх стадіях кримінального провадження.

Таким чином, досудове розслідування в теоретико-правовому та організаційному вимірі потребує комплексного переосмислення крізь призму пріоритетності прав людини як фундаментальної європейської цінності та елементу принципу верховенства права. Встановлено, що до невирішених раніше аспектів загальної проблеми належить формальний характер забезпечення права на захист на початкових стадіях розслідування.

Подальша перспектива розвитку наукових підходів до організації та правового регулювання досудового розслідування має відбуватися з урахуванням пріоритету прав людини, практики ЄСПЛ та потреб забезпечення ефективного балансу між публічним інтересом і приватними правами особи.

Також досягнуто поставленої мети дослідження та вирішено такі завдання:

1. Проаналізовано нормативно-правові засади здійснення досудового розслідування в Україні та встановлено їх загальну відповідність конституційним і міжнародним стандартам у сфері прав людини. З'ясовано, що положення Конституції України та Кримінального процесуального кодексу України формально закріплюють належний обсяг процесуальних гарантії, узгоджених із положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас виявлено розрив між нормативною моделлю та практикою її реалізації, що проявляється у формалізації

процесуальних процедур і недостатній ефективності механізмів забезпечення прав особи на стадії досудового розслідування.

2. Окреслено типові порушення прав і свобод людини під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. До найбільш поширених віднесено: формальне обґрунтування підстав втручання у приватне життя; недотримання принципу пропорційності при застосуванні процесуального примусу; обмеження права на захист на ранніх стадіях провадження; неналежний судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій. Встановлено, що причинами таких порушень є фрагментарність нормативного регулювання негласних слідчих (розшукових) дій, організаційні недоліки взаємодії органів досудового розслідування, а також усталена правозастосовна практика формального підходу до процесуальних гарантій.

3. Проаналізовано практику застосування норм національного законодавства з урахуванням правових позицій ЄСПЛ та встановлено, що у рішеннях щодо України системно констатується порушення статей 5 і 6 Конвенції саме на стадії досудового розслідування. Узагальнення практики ЄСПЛ дало змогу підтвердити наявність структурних проблем у частині обґрунтування тримання під вартою, забезпечення права на захист та допустимості доказів, отриманих у результаті негласних слідчих (розшукових) дій. Це свідчить про необхідність більш повної імплементації стандартів ЄСПЛ у національну правозастосовну діяльність.

4. Сформовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, спрямовані на посилення гарантій захисту прав і свобод людини на стадії досудового розслідування. Обґрунтовано доцільність: уточнення стандартів обґрунтованої підозри та пропорційності втручання у права особи; підвищення ефективності судового контролю за проведенням слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій; нормативного усунення колізій у регулюванні негласних слідчих (розшукових) дій; а також посилення процесуальних гарантій реалізації права на захист із урахуванням практики ЄСПЛ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України: Підручник.: Либідь, 1999. 536 с.

3. Пчеліна О.В., Невадовський В.О. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час здійснення досудового розслідування резонансних кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 3. С. 376-381. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.68>.

4. Досудове розслідування: навч. посібник / Р. І. Благута, А.-М. Ю. Ангеленюк, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Ю. А. Комісарчук та А. Я. Хитри. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

5. Верховний Суд України. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (лютий 2025 року).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. *Право України*. 2010. № 10. С. 215–233.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. URL: № 11-12. № 13. ст. 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

8. Красовський К. Ю. Природні права людини в українському конституціоналізмі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2021.

9. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини, : навчальний посібник, Київ. ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с. URL : https://nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/05/phd_1_sory.pdf
10. Ніколенко Л. М. Взаємовідносини національних правових систем і права Європейського Союзу: вплив судових інстанцій. Наше право. 2013. № 13. С. 95–101.
11. Омельченко Т.В. Конституційне право особи на правову допомогу і його реалізація на досудових стадіях кримінального процесу: дис. ... канд. юр. наук. Х., 2004. 216 с.
12. Теоретичні аспекти організації досудового розслідування : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції м. Харків, 4 грудня 2015 р. Харків : ХНУВС, 2015. 508 с.
13. Лазарев А.П. Механізм проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2018. 19 с.
14. Рішення ЄСПЛ у справі «Тейшейра де Кастро проти Португалії» (Teixeira de Castro v. Portugal), заява № 44/1997/828/1034, від 9 червня 1998 року.
15. Рішення ЄСПЛ у справі «Костовські проти Нідерландів» (Kostovski v. the Netherlands), заява № 11454/85, від 20 листопада 1989 року.
16. Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви» [ВП] (Ramanauskas v. Lithuania), [CG], заява № 74420/01, від 5 лютого 2008 року.
17. Вищий Антикорупційний суд. Огляд практики Європейського суду з прав людини з питань використання спеціальних методів розслідування злочинів [проведення негласних (слідчих) дій] та особливостей відкриття матеріалів, які стали підставою для їхнього провадження (рішення, ухвалені ЄСПЛ та внесення до бази даних HUDOC, за період з 1997 по 2021 роки) Київ, 2023.

Дата першого надходження рукопису до видання: 04.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

